

ARGO

CULTURA I PATRIMONI MARÍTIMS

MAR ENLLÀ
L'INSTITUTE FOR
MEDITERRANEAN
STUDIES I EL
PROJECTE
SEALIT

ULL DE BOU
20 anys
del *Prestige*

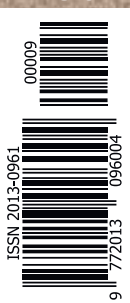
ENTREVISTA
Josep Maria
Castellví.
Ulls i memòria
sota la mar

AS DE GUIA

Quan la **MAR**
ens **INSPIRA**

ELS TRESORS DEL MUSEU
L'enigmàtic
cap de lleó

8€

NÚM. 9 • ESTIU 2022 • 2a ÈPOCA

LA XARXA

LES FESTES MARÍTIMES, *patrimoni en evolució*

*DE REFERENTS DE RELIGIOSITAT
POPULAR A OBJECTE DE PROMOCIÓ
TURÍSTICA*

Les tradicions festives formen part del patrimoni immaterial de totes les comunitats humanes. En les festes, els membres que conformen aquestes comunitats s'hi identifiquen, reconeixen i retroben després de períodes habitualment anuals i lligats als canvis d'estacions. A tot el món, aquestes dinàmiques festives es van trencar amb l'arribada de la COVID-19 i just ara es comencen a reprendre amb una força impressionant que evidencia la importància d'aquest patrimoni fràgil per aconseguir més que mai el que busca qualsevol festa: l'alienació de la realitat. Les festes marítimes no en són una excepció.

Per Xarxa de Museus Marítics de la Costa Catalana

Darrerament el mar i les costes es relacionen massa sovint amb aspectes negatius, com ara la massificació, la contaminació, el canvi climàtic, el turisme *low cost*, etc. Fins i tot la guerra o la immigració, que tenen la mar com a escenari, ocupen el seu espai als mitjans de comunicació.

Us volem proposar una mirada diferent a partir d'una reflexió sobre un fenomen que creix cada dia a casa nostra i que ens permet mirar la mar com un espai de gaudi i socialització. Ens referim a les festes o festivals marítics, que moltes poblacions organitzen buscant objectius diferents. Des de les pàgines de la Xarxa de Museus de la Costa Catalana volem convidar-vos a fer una mirada crítica a una activitat que pot ser una gran oportunitat, però també un parany.

La celebració de la mar com a escenari, com a argument o com a excusa, és sens dubte una oportunitat per portar el nostre missatge a la comunitat. Hi ha diferents models de referència (bàsicament a partir de l'experiència francesa o nord-europea), que van de la petita festa local a les trobades de centenars d'embarcacions tradicionals. També hi ha propostes molt diferents a casa nostra, des dels festivals més turístics i comercials fins a petites propostes més vinculades a la recuperació de la memòria històrica. El cert és que, sigui quin sigui el model, sobre totes elles plana una amenaça, que no és altra que la de traspasar la dèbil frontera entre la dignificació del patrimoni i la vulgarització, per no utilitzar un terme més negatiu. La festa que reivindica la cultura marítima des de l'alegria i la celebració de la mar conviu massa sovint

Us convidem a gaudir de les festes que teniu al vostre abast amb sentit crític.

amb manifestacions de baixa intensitat que poden pervertir el fet marítim i convertir-lo en un espectacle per al turisme més barroer.

El que han aconseguit en altres indrets amb anys de treball i esforç no ho podem fer a casa nostra en quatre dies, però en canvi tenim l'avantatge de poder triar correctament el model que volem seguir. El camí correcte portarà a difondre la cultura marítima amb elegància i rigor, perfectament compatible amb la joia de viure la mar. El camí incorrecte portarà a la creació d'una imatge falsa i enverinada, a un decorat de cartró pedra que no es guanyarà el respecte de ningú.

Us convidem a gaudir de les festes que teniu al vostre abast amb sentit crític, i a contribuir-ne a la promoció, millora i posada en valor.

◀ *Durant la Festa de la Sal de l'Escala, la població sembla retrocedir en el temps mentre es recorden les antigues feines relacionades amb la pesca i la salaó.
Foto: Robert Carmona.*

LES FESTES MARÍTIMES

Tradicionalment al nostre país les festivitats relacionades amb la mar esdevenien manifestacions lligades a la devoció a la Mare de Déu vinculada a indrets geogràfics, com ara a sant Pere, a la Mare de Déu del Carme i a sant Elm.

La pèrdua ràpida i contundent del pes del sector primari com a font de subsistència de les comunitats litorals i la democratització del concepte de vacances provoquen un canvi físic dels espais vora mar, però també una implosió dels calendaris tradicionals pels quals es regien. Entitats, confraries de pescadors i associacions de veïns, entre d'altres, van ser inicialment els protagonistes de la revaloració d'aquest patrimoni festiu, algun d'ell amb arrels ancestrals, com la processó de Lloret de Mar cada 24 de juliol i amb constància des de l'any 1607, on el poble surt en una processó marítima

Tradicionalment les festivitats relacionades amb la mar estaven lligades a la devoció religiosa.

portant la imatge i una relíquia de la santa fins a la platja de Santa Cristina, on s'arriba amb la regata de llaguts S'Amorra, Amorra, i on participen nou clubs que representen els antics gremis.

Després de la regata, es puja fins a l'ermita de la Mare de Déu de Gràcia en processó. Ja arribats se celebra una missa en honor de santa Cristina i es canten els goigs, i a la sortida es fa un estofat (plat d'origen mariner) que se serveix a més de 1.000 persones abans de tornar a Lloret.

A poc a poc, els ajuntaments i els museus es van incorporar a la tendència de col·laborar amb aquestes festes tradicionals, com ho fan encara ara el Museu del Port de Tarragona, el Museu de la Mediterrània de Torroella de Montgrí o el Museu del Mar de Vilanova i la Geltrú, amb la Festa del Carme i/o de Sant Pere.

Un pas més, però, va ser encapçalar la valoració d'aquest patrimoni immaterial des d'un vessant professional amb l'objectiu d'actuar proactivament en la dinamització de les societats, no tan sols pels fets i els coneixements que es recuperen, sinó perquè el patrimoni etnològic genera identitat entre els que comparteixen i reconeixen els mateixos espais de què disposaven els seus avantpassats. El sol fet d'explicar activitats seculares estroncades sobretot per la irrupció del turisme de masses, ja dona valor i crea coneixement i interès per aquest passat no tan llunyà, per permetre la salvaguarda del patrimoni immaterial d'una comunitat. ◀

Festa de la Sal de l'Escala

L'Escala va iniciar la Festa de la Sal a partir de l'any 1997, per commemorar el III Centenari de l'Alfolí de la Sal, l'antic dipòsit de sal que arribava per mar i era descarregada a la platja pels pescadors. La sal va propiciar la salaó d'anxova i sardina que perdura a l'Escala. La festa, deslligada de qualsevol festivitat religiosa, té lloc cada any

el tercer dissabte de setembre, i és organitzada pel Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escala. A la platja de les Barques, s'hi mostren fins a 25 oficis relacionats amb la pesca i la salaó, amb la col·laboració del pailebot *Santa Eulàlia* del Museu Marítim de Barcelona i el *Rafael* com a vaixells de la sal, a més de nombroses barques de vela llatina.

També hi són presents les danses ancestrals escalenques: el ball de Nyacres, la Farandola i el ball del Drac. Durant tot el decurs de la festa es canten cançons tradicionals recuperades de la memòria oral. La cuina marinera també té un paper destacat a la festa, amb els plats que preparen els mateixos pescadors de la Confraria de l'Escala.

La Festa de la Sal és fruit de la voluntat i esforç de vora 300 voluntaris i una trentena d'entitats del teixit associatiu de l'Escala, fet que impulsa el municipi a treballar per aconseguir que la festa obtingui la distinció de Bona Pràctica de Salvaguarda del Patrimoni Immaterial de la Unesco. Aquest any se celebrarà el dissabte 17 de setembre.

◀ La nit s'il·lumina a l'Escala durant la Festa de la Sal on, entre altres coses, es pot gaudir de la reunió d'embarcacions de vela llatina. Foto: Ferran Magret.

Fira del Mar de Calafell

La pèrdua de la identitat marinera dels municipis de la costa i la transformació del litoral empeny els municipis a principis del segle XXI a fer també noves propostes en què s'hibrida la promoció de la ciutat amb el patrimoni. Un d'ells fou Calafell quan a l'any 2001 crea la Fira del Mar, recuperada enguany els dies 11 i 12 de juny. És clarament un esdeveniment per celebrar la cultura de mar i on les entitats marineres tenen un destacat protagonisme per donar-la a conèixer a tots els públics. Entre aquestes entitats, hi trobem les de caire més cultural, com l'Associació del Bot Salvavides o l'Associació Patí Català Calafell-Vela Llatina Carlos Barral, i les de caire més esportiu, com ara Llaguts de Calafell, Vogadors de Calafell i l'Escola de Vela. Totes ofereixen una munió d'activitats coordinades per la Regidoria de Turisme de l'Ajuntament de Calafell. La gran majoria tenen lloc als entorns de l'edifici històric de la Confraria de Pescadors, que actualment fa funcions de centre d'interpretació del Calafell Pescador. Conté un giny mecànic emprat per varar les barques, conegut popularment com *La Maquinilla*, una de les últimes operatives al litoral català

► La subhasta del peix i la navegació tradicional són dos motius per venir a la festa.
Fotos: Centre d'Interpretació del Calafell Pescador.

Palamós, Terra de Mar. Festival Mariner de la Costa Brava

El Museu de la Pesca de Palamós va impulsar el 2004 un nou model més ambiciós i amb referents als festivals marítims europeus, l'anomenat Palamós Terra de Mar. Festival Mariner de la Costa Brava. Té la missió de difondre el patrimoni marítim a través d'un programa d'activitats durant tot un cap de setmana al mes de maig. Ha anat creixent fins a convertir-se en un dels festivals més emblemàtics del litoral català, amb més 15.000 visitants i 7.000 participants en cada edició d'un esdeveniment que té en els vaixells, la navegació i la cultura de la mar els principals atractius.

L'oferta d'activitats és molt extensa, però sempre amb un leitmotiv d'inspiració marinera que es connecta amb el territori, al voltant del qual giren les propostes. Una de les més seductores és descobrir el litoral navegant a bord de vaixells clàssics i moderns. El programa permet a totes les edats iniciar-se en activitats nàutiques, pujar a

bord de vaixells centenaris i conèixer el funcionament de les embarcacions de treball, recórrer un mercat artesà, participar en tota mena de visites guiades o degustar la cuina del peix que elaboren els membres de la Confraria de Pescadors de Palamós.

En aquest sentit, el Palamós Terra de Mar sorgeix d'un territori que, de manera natural, viu el port, el mar i les activitats marineres com un generador d'esperit comunitari, un atractiu amb l'ambició de satisfer públics diversos. La iniciativa vol posar en relleu el potencial dels actors i agents que tenen el port com l'espai natural i que conformen la potent economia blava regional i, alhora, posa l'accent en la necessitat de fer-ho amb responsabilitat i apostant per la sostenibilitat d'aquesta indústria. Enguany es va celebrar els dies 14 i 15 de maig.

► A Palamós, els visitants tenen l'oportunitat de pujar a bord de vaixells centenaris. Foto: Museu de la Pesca de Palamós.

Festa de l'Ormeig. Pesca Tradicional de Cambrils

Una altra de les experiències

festives amb recorregut és la Festa de l'Ormeig. Pesca Tradicional de Cambrils. A diferència dels altres casos, però, qui l'impulsa és una entitat, Arjau. Vela llatina de Cambrils. L'experiència en trobades de vela llatina i la recuperació de les curses de bots per Sant Pere van esperonar l'Arjau a plantejar al 2006 una proposta que ajudés a valorar i difondre el patrimoni marítim i contribuís al reconeixement de la memòria dels homes i dones de la mar que han viscut i continuen treballant de la pesca a Cambrils.

La pèrdua de pes de la festa major de Sant Pere va fer plantejar una festa de recreació que girés entorn de la pesca tradicional com a element d'identitat. El Museu d'Història de Cambrils hi col·labora des de la primera edició. L'eix és recuperar la mar i la platja pesqueres antigues, vestuari, jocs tradicionals i navegació, sempre el cap de setmana previ a l'armada, el dia que finalitza la veda de les barques d'arrossegament. El programa busca dignificar l'ofici de les famílies pescadores, les seves tècniques i els treballs a terra que s'hi relacionen directament.

Per tirar endavant la festa hi col·laboren directament diverses institucions, entitats, empreses i persones lligades a la mar, sobretot la Confraria de Pescadors de Cambrils, el Grup de Teatre La Teca, el Club Vent d'Estrop. Vogadors de Cambrils, Rem Cambrils, el Club Nàutic Cambrils o les puntaires locals.

S'han recuperat pesqueres tradicionals fent aparèixer ormeigs que reviu per un dia en demostracions com el bol a batre, la calada de l'artet, la pesca del rall, de l'arrossegall o del sardinal, entre d'altres. Es fa subhasta cantada del peix i en dues edicions

▲ Subhasta a l'antiga a la platja del Regueral. Foto: Arjau.

també es va recrear com s'embarcaven les botes de vi des de la platja fins als vaixells de cabotatge. Sempre tot amb pescadors professionals de Cambrils al capdavant de les maniobres a bord de bastiments tradicionals, expertesa que amb 16 edicions ha estat clau per evitar ensurts en un medi marí canviant. Des de l'any 2021, la festa està coorganitzada amb l'Ajuntament de Cambrils i enguany s'ha celebrat el 16 de juliol.

Vire vire de caràcter.

Biennal d'embarcacions tradicionals a la Catalunya Nord

De manera biennal i des del 2014, el primer cap de setmana de setembre, el Taller de Barques de Polilles organitza el *Vire vire de caràcter, biennale des voiles latines, des rames traditionnelles et des arts marins*. És una festa especialitzada a descobrir les embarcacions tradicionals de la Mediterrània, aparellades amb vela llatina i provinents de la costa catalana, del Llenguadoc i provençal. Les barques naveguen dins l'ansa de Polilles per oferir un veritable ballet nàutic als espectadors. La geografia de la badia la converteix en amfiteatre natural que permet admirar les embarcacions des de tots els costats i les tipologies tradicionals presents als ports de la costa Vermella.

El públic més jove pot iniciar-se en la pràctica de la vela llatina a bord d'un optimist o participar en accions de sensibilització de la preservació del medi marí organitzades pel Parc Natural del Golf de Lleó. El públic a terra pot gaudir de la presència d'artistes, que exposen les seves creacions lligades a la mar i el patrimoni. La gastronomia també hi és present amb un mercat de productors locals on es poden tastar els productes frescos. Aquesta manifestació popular, doncs, de patrimoni viu, reuneix apassionats de la mar i públic divers que té interès per la cultura marítima. La propera edició serà el 3 i 4 de setembre d'aquest any.

▲ Durant uns dies, la badia de Polilles s'omple de colors. Foto: Taller de Barques de Polilles.

Orígens a la Ràpita

Finalment, la més recent de totes és Orígens, creada per l'Ajuntament de la Ràpita l'octubre del 2017 amb la idea de ser un punt de (re)descoberta de la identitat local. Per això es basa en els dos grups econòmics principals històricament del municipi: pagesos i mariners.

Amb només cinc edicions, Orígens ja ha estat responsable de l'entrada a les escoles del joc tradicional, del ball tradicional, de fer una petita recerca cada alumne sobre la seua família, perquè coneguin què són aquells «trastos vells» que guarden els iaïos en un racó de casa i que potser també són presents al rapitenc Museu de la Mar de l'Ebre.

En definitiva, és obrir una petita esclatxa a conèixer les formes de vida tradicionals del poble, i també a petits espais de relacions intergeneracionals.

Ha estat clau l'espai físic que ocupa la festa, el barri mariner del Xicago. L'èxit de les convocatòries de la festa, sense voler, ha engegat un procés de gentrificació del barri on es desenvolupa Orígens. L'entorn urbà del Xicago es va convertir en zona de vianants fa anys i no es donava cap ús a aquest canvi d'un barri a un barri autòcton de carrers estrets i que conserva part de l'essència d'un barri mariner. És un barri envellit que havia

perdut població i hi havia moltes cases i pisos en venda que ara ja han estat adquirits o reconvertits en pisos turístics. L'essència del barri, però no s'ha perdut i any rere any, a principis de tardor, la Ràpita torna als seus orígens gràcies a la implicació dels seus habitants. Orígens té una forta base en les associacions culturals, esportives i comercials locals, que ho tornaran a fer els propers 7 al 9 d'octubre. En certa manera, és una mostra que quan el poble treballa junt per un objectiu, les coses poden sortir bé. En un primer món cada cop més global i homogeni, cal recordar qui som i d'on venim com a comunitat.

▲ Calada del rosegall a la platja de Garbí del port de la Ràpita. Foto: MMB.